

## บทที่ ๔

### การประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนสุภาษิตในการดำเนินชีวิตของสามเณร : ศึกษาเฉพาะกรณีสามเณรในจังหวัดสิงห์บุรี

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักพุทธศาสนสุภาษิตที่ปรากฏในสังคมไทยโดยภาพรวม และได้ศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตในสมณเพศของสามเณรในบทที่ผ่านมาแล้วนั้น เพื่อให้เห็นความสอดคล้องของหลักพุทธศาสนสุภาษิตที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของสามเณร ดังนั้นในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำการประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนสุภาษิตในการดำเนินชีวิตของสามเณรมาแนะนำเสนอ ซึ่งผู้วิจัยศึกษาเฉพาะกรณีสามเณรในจังหวัดสิงห์บุรี โดยเป็นการสุ่มสัมภาษณ์แบบเจาะจง ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ดีในด้านการประพฤติปฏิบัติที่ควรเป็นแบบอย่างของสามเณรในภาพรวมของจังหวัดสิงห์บุรี โดยประมวลมาดังนี้

#### ๔.๑ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก

##### ๔.๑.๑ หลักพุทธศาสนสุภาษิตมีความสำคัญอย่างไรต่อการดำรงสมณเพศของสามเณร ผู้วิจัยได้ประมวลผลการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

๑) สภาพปัจจุบันและปัญหาของสามเณรในภาพรวม คือ “สามเณรที่เข้ามาบวชในพุทธศาสนาปัจจุบัน เกิดจากปัญหามากกว่าการบวชด้วยศรัทธา โดยเฉพาะปัญหาความแตกแยกของครอบครัว พ่อแม่แยกทางกัน ขาดผู้ดูแล ญาติฯ จึงให้บวชเณรเพื่อจะได้มีช่องทางและมีโอกาสทางการศึกษา สามเณรหลายรูปประสบความสำเร็จ มีอีกหลายรูปที่ไม่ประสบความสำเร็จ สรุปแล้วปัจจุบันการลดลงของพระสงฆ์เกิดจากปัจจัยหลายอย่าง ในจำนวนนั้นคือการลดลงของสามเณรด้วยเช่นกัน ดังนั้น หากสามเณรให้ความสำคัญกับการนำหลักธรรมคือหลักพุทธศาสนสุภาษิตที่ได้ศึกษาเล่าเรียนในรูปแบบเรียงความกระพุ้งธรรมในระดับนักธรรมชั้นต่างๆ เช่นนักธรรมตรี โทและเอก หลักพุทธศาสนสุภาษิตเหล่านี้สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้จริงจึงถือได้ว่าหลักพุทธศาสนสุภาษิตมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงสมณเพศของสามเณร

๒) สามเณรเมื่อบวชมาแล้วจะใช้หลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่ชาวพุทธได้ศึกษาปฏิบัติอยู่นี้ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่อำนวยการคุณประโยชน์แก่ชาติไทยตลอดเวลาอย่างช้านาน ใช้เป็นเครื่องอบรมและให้ศึกษาซึ่งได้ยึดหลักพุทธศาสนสุภาษิตที่เป็นคติธรรมประจำใจ เช่น วิริเยนะ ทุกขมัจเจติ คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร ซึ่งหลักนี้ถือเป็นหลักใหญ่ที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการเรียนเพราะหากไม่มีความเพียรพยายามแล้ว การศึกษาเล่าเรียนในพระพุทธศาสนาซึ่งส่วนใหญ่ใช้หลักท่องจำ จะ

ไม่สำเร็จได้หากไม่มีความเพียรพยายาม และอีกหลักหนึ่งที่สามเณรใช้ประยุกต์ในการดำรงสมณเพศ คือ นิมิตตัง สารูปานัง กตัญญูกตเวทิตา ซึ่งแปลว่าความกตัญญูกตเวทิตาที่เป็นเครื่องหมายของคนดีนั้น สามเณรวิเคราะห์ว่าหากไม่มีคุณธรรมหลักนี้สามเณรคงเป็นสามเณรที่ดีไม่ได้ เพราะไม่มีความกตัญญูรู้คุณของโยมพ่อโยมแม่และครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ ดังนั้นพุทธศาสนสุภาษิต ๒ หลักใหญ่ที่นำมาแสดงนี้จึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการเห็นความสำคัญของพุทธศาสนสุภาษิต “หลักธรรมของพระพุทธเจ้าได้เข้าไปฝังลึกจนเป็นนิสัยสันดานของคนส่วนรวมอยู่เป็นอันมาก”<sup>๐</sup>

๓) การนำหลักพุทธศาสนสุภาษิตมาประยุกต์ใช้ หลัก สุภาษิตที่เป็นถ้อยคำที่กล่าวไว้ดี (สุ=ดี ภาษิต=กล่าว) สามารถนำมาเป็นคติ ยึดถือเป็นหลักใจได้ พุทธศาสนสุภาษิต หมายถึง ถ้อยคำดีๆ ในพระพุทธศาสนา แต่ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะคำที่พระพุทธองค์ตรัสไว้เท่านั้น แม้สุภาษิตแทบทั้งหมดจะเป็นพระพุทธพจน์ก็ตาม เช่น ถ้าเป็นภาษิตพระสัมมาสัมพุทธตรัสเอง เรียกว่า พุทธภาษิต พุทธสุภาษิต (หรือ พระพุทธพจน์) ถ้าพระโพธิสัตว์ กล่าวเรียกว่า โพธิสัตว์ภาษิต ถ้าพระสาวกกล่าว ก็เรียกว่า เภรภาษิต บ้าง สาวกภาษิต บ้าง แม้แต่คำที่เทวดากล่าว และพระพุทธองค์ได้ตรัสรับรองว่าดี ด้วยการตรัสค้านั้นซ้ำ เรียกว่า เทวดาภาษิต เป็นแนวทางอย่างหนึ่งในการดำรงตนของสามเณร

๔) สามเณรมีสถานภาพที่ดีกว่าภิกษุ เนื่องจากในที่สุดสามเณรต้องอุปสมบทเป็นภิกษุ ในเวลาต่อมา ในสมัยพุทธกาล ปัญหาข้อขัดแย้งทางสถานภาพของสามเณร ได้รับการแก้ไขโดยบทพุทธบัญญัติ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำของเหล่าพุทธบริษัทในการยกย่องเชิดชูเกียรติสามเณร ทรงประทานการอุปสมบทแก่สามเณรที่อายุยังน้อยแต่สามารถบรรลุคุณธรรมพิเศษ นับแต่สมัยหลังพุทธกาลเรื่อยมาจนถึงกระทั่งพระพุทธศาสนาได้แพร่เข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งรวมถึงประเทศไทยในปัจจุบันด้วย สถาบันพระมหากษัตริย์ได้เข้ามามีส่วนในการยกย่องสถานภาพและบทบาทของสามเณรเพิ่มมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรสผนวชเป็นสามเณร ทรงถวายการอุปถัมภ์แก่สามเณรที่มีความรู้ในปริยัติธรรมเป็นพิเศษ ประชาชนชาวไทย นิยมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรในวัด จนกลายเป็นประเพณีการบวชเรียนในที่สุด ผลของการบวชเรียนตั้งแต่เป็นสามเณรนี้เอง ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองคู่กับสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน □

ดังนั้นจึงสรุปในภาพรวม สามเณร ที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ส่วนใหญ่ได้นำพุทธศาสนสุภาษิตมาประยุกต์ใช้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต สามเณรให้เหตุผลว่า การอยู่ในร่มเงาผ้ากาสาวะเป็นเกราะป้องกันแต่ในทางปฏิบัติมีรายละเอียดปลีกย่อยเยอะมาก การไม่นำกับหลักคำสอนหรือไม่มี

□ สัมภาษณ์ : สามเณรมาวิน ขำวงศ์, นักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดสังฆรักษ์, วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕.

□ อ้างแล้ว, ๒๕๕๕.

หลักคำสอนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว โอกาสที่จะล่วงละเมิดศีลผิดศีลก็มีมาก ”<sup>๐</sup> และหลักพุทธศาสนา  
 สุภาสิตที่นำมาประยุกต์ใช้ คือ “พาลา หเว นปฺปสฺสณฺติ ทานํ คนพาลเท่านั้น ย่อมไม่สรรเสริญทาน ”<sup>๐</sup>  
 ซึ่งเป็นหลักพุทธศาสนสุภาสิตอยู่ในหมวดทาน

#### ๔ .๑.๒ การนำ หลัก พุทธศาสนสุภาสิตมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของ สามเณร ให้คุณค่าอะไรบ้าง ผู้วิจัยประมวลผลการสัมภาษณ์เชิงลึกดังนี้

การประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนาสุภาสิตและหลักพุทธจริยธรรมในชีวิตประจำวัน  
 ของสามเณรผู้เป็นเยาวชนและเป็นทรัพยากรบุคคลของพุทธศาสนาและของชาติในอนาคต  
 จะต้องสอดคล้องกับหลักการทางศาสนาและสังคม คือ “หลักการครองตน หลักการครองคน  
 และหลักการครองงาน ” ตามหลักพุทธศาสนสุภาสิตแต่ละหมวด หลักสัปปุริสธรรม ๗ ว่าด้วย  
 การครองตน หลักสังคหวัตถุ ๔ ว่าด้วยการครองคน และหลักอิทธิบาท ๔ ว่าด้วยการครองงาน  
 โดยหลักพุทธธรรมเบื้องต้น เป็นหลัก จริยธรรมขั้นพื้นฐานมีความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต  
 ให้สูงขึ้นด้วยคุณธรรมในระดับต่อไป หลักจริยธรรมระดับต้นหรือระดับพื้นฐานนี้ประกอบด้วย  
 หลักการปฏิบัติในด้านต่างๆ ดังนี้

##### ๑. หลักพุทธศาสนสุภาสิตระดับต้น เช่น

อตฺตา หเว ชิตํ เสยฺโย ขณะตนนั้นแหละ เป็นดี ☐

อตฺตา หิ กิร ทฺวทฺโม ได้ยินว่าตนแล ฝึกได้ยาก ☐

อปฺปมาโท อมตํปทํ ความไม่ประมาท เป็นทางไม่ตาย <sup>๑</sup>

อปฺปมาทญจ เมธาวิ ธนํ เสฏฺฐิวั รกฺขติ ปราชญ์ย่อมรักษาความไม่ประมาทไว้ เหมือน  
 ทรัพย์ประเสริฐสุด<sup>๑</sup>

##### ๒. หลักพุทธศาสนสุภาสิตระดับกลาง เช่น

อคฺคสฺมี ทานํ ททตํ อคฺคํ ปุณฺณํ ปวทฺตติ

<sup>๐</sup> สัมภาษณ์ : สามเณรกิตติวินท์ สีดำ, นักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดสังฆรักษ์,  
 วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕.

<sup>๑</sup> พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๘.

<sup>๑</sup> พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๙.

<sup>๑</sup> พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๖.

<sup>๑</sup> พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘.

<sup>๑</sup> ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๘๘. ส.ส. ๑๕/๓๖. พ.ธ. ๒๕/๑๘. พ.เถร. ๒๖/๓๙๐.

อคคฺ อายุ จ วณฺโณ จ ยโส กิตติ สุขํ พลํ.  
 เมื่อให้ทานในวัดอุณฺเณสิคฺ บุณฺณสิคฺ อายุ วรรณะ ยศ  
 เกียรติ สุข และกำลังอันเลิศ ก็เจริญ<sup>๑</sup>  
 ๓. หลักพุทธศาสนสุภาษิตระดังสูง เช่น  
 อเทยเยสุ ททํ ทานํ เทยเยสุ นปฺปเวจฺจติ  
 อาปาสุ พยสนํ ปตฺโต สหายํ นาธิคจฺจติ.  
 ผู้ใดให้ทานในบุคคลที่ไม่ควรให้ ไม่ให้ในคนที่ควรให้.ผู้นั้น  
 ถึงความเสื่อมเพราะอันตราย ย่อมไม่ได้สหาย<sup>๒</sup>

#### ๔ .๑.๓ สามเณรมีแนวทางการประยุกต์ใช้ หลักพุทธศาสนสุภาษิตในการดำเนินชีวิต อย่างไร ผู้วิจัยประมวลผลการสัมภาษณ์เชิงลึกดังนี้

๑.สามเณรบางส่วนให้ข้อมูลว่า ชาวพุทธ บางกลุ่มมีทัศนคติที่ดีต่อการบวชเรียน ปัญหา  
 การลดจำนวนลงของสามเณรไทยในปัจจุบัน มีสาเหตุจากการไม่นิยมส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียน  
 เป็นสามเณรของกลุ่มชาวพุทธ ที่มีความพร้อมด้านฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม สำหรับกลุ่มชาวพุทธ  
 ที่มีแนวโน้มส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรมากที่สุดคือ กลุ่มชาวพุทธที่ประสบปัญหา  
 ทางด้านเศรษฐกิจและปัญหาทางสังคม ในครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวมีสถานภาพเป็นหม้าย หย่า  
 ร้าง หรือเป็นผู้ปกครองของเด็กชายที่บิดามารดาเสียชีวิตหรือหย่าร้าง สามเณรหลายรูปในสำนักเรียน  
 มาจากครอบครัวแตกแยก ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว อ้างว้าง และขาดความอบอุ่น หลักพุทธศาสน  
 สุภาษิตมีผลอย่างมากต่อการสร้างกำลังใจให้กับกลุ่มสามเณร”<sup>๓</sup>

หลักพุทธศาสนสุภาษิตที่ใช้เป็นกรอบการดำเนินชีวิต คือ “อตฺตา หเว ชิตํ เสยฺโย ชนะตน  
 นันฺนหฺลละ เปณฺติ”<sup>๔</sup> “อตฺตา หิ กิรํ ทูทฺทโม ไฉนินฺนํวาทนลลํ ผิกไฉนํ”<sup>๕</sup> หลักพุทธศาสนสุภาษิตนี้  
 ใช้สอนนักเรียนธรรมตรีและใช้เมื่อยามที่ตนเองต้องให้ธรรมกับฆราวาสญาติโยมที่มีทำบุญในวัด

<sup>๑</sup> ชุ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๕๕.

<sup>๒</sup> ชุ.ชา. (ไทย) จตุกก. ๒๗/๑๒๕.

<sup>๓</sup> สัมภาษณ์.สามเณรไกรสร วาสะรัมย์, นักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดสังฆรักษ์

, วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕.

<sup>๔</sup> ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๕.

<sup>๕</sup> ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๖.

๒.สามเณรได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมและหลักพุทธศาสนสุภาษิตอย่างกว้างขวาง สร้าง  
ความเป็นสามเณรที่มีคุณภาพ พร้อมทั้งเป็นศาสนทายาทเป็นทรัพยากรบุคคลขององค์กรทาง  
พระพุทธศาสนาได้อย่างดี และการประยุกต์ใช้ หลักไตรสิกขาทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นการศึกษาที่ฝึกคน  
ให้เจริญพัฒนาขึ้นไปในองค์ประกอบทั้ง ๓ ด้านของชีวิตที่ดำรง พระธรรมทั้งหมดนั้น เมื่อกล่าวโดย  
สรุปแล้วก็ได้แก่ ไตรสิกขา คือ “ศีล สมาธิ ปัญญา ” เมื่อปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญา จนบริบูรณ์แล้ว  
พระนิพพานก็เป็นอันหวังได้ เป็นเป้าหมายสูงสุดของการบวช แต่เมื่อไม่อาจทำกิจของการบวชให้  
บรรลุวัตถุประสงค์ได้ การอยู่ในเพศพรหมจรรย์ หรือการสึกออกไปใช้ชีวิตเยี่ยงสามัญชนทั่วไป จะมี  
เกราะป้องกัน และมีหลักการในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เป็นทรัพยากรบุคคลของชาติที่สมบูรณ์ด้วย  
กาย วาจา ใจ

๓.แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนสุภาษิตระดับกลาง เป้าหมายที่แท้จริง คือการ  
ทำงานทำหน้าที่เพื่อตนเองและพระพุทธศาสนา สามเณรเมื่อบวชได้ระดับหนึ่ง จะมีวุฒิภาวะความ  
เป็นผู้มีองค์ความรู้ทางธรรมระดับหนึ่ง อายุกาลก็เจริญวัยขึ้น ผ่านความเป็นวัยรุ่นระดับต้น คือ  
ขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทางร่างกายและจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลา  
ระหว่างวัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงทางชีววิทยา ทางจิตวิทยา และทางสังคม “สามเณร  
บางรูปในวัดหรือในสำนักถูกกณิมนต์และได้รับการไว้วางใจจากพระสงฆ์ระดับผู้นำผู้บริหารให้เป็น  
ตัวแทนของคณะสงฆ์เข้าไปทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ในสถานศึกษา เช่น เป็นวิทยากรสอน  
หนังสือ ในรายวิชาพระพุทธศาสนา การใช้หลักพุทธศาสนสุภาษิตให้สอดคล้องกับสภาพการณ์จึง  
เป็นเรื่องสำคัญ”<sup>๐๐</sup>

๔.การนำหลักพุทธศาสนสุภาษิตมาใช้ในการสอนจึงเป็นสิ่งจำเป็น หลักพุทธศาสน  
สุภาษิตระดับสูงที่นำมาประยุกต์ใช้ เช่น

สจฺจํ เว อมตา วาจา      เอส ธมฺโธ สนนฺตโน

สจฺเจ อตฺเต จ ธมฺเม จอหุ สนนฺโต ปตฺติภูตฺตา.

คำสัตย์แล เป็นวาจาไม่ตาย นั้นเป็นธรรมเก่า สัตบุรุษทั้งหลาย

เป็นผู้ตั้งมั่นในคำสัตย์ที่เป็นอรรถและเป็นธรรม<sup>๐๐</sup>

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ      โก หิ นาโถ ปโร สฺยา

อตตนา หิ สุตฺนเตน      นานํ ลภติ ทูลลภํ.

---

□□ สมภาษณ์. สามเณรภาคภูมิ เยวะศรี, นักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดโบสถ์  
อินทร์บุรี, วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕.

□□ ชู.เถร. (ไทย) ๒๖/๔๓๔.

ตนแล เป็นที่พึ่งของตน คนอื่น ใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ ก็บุคคล  
มีตนฝึกฝนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งที่ได้ยาก ๐๙

อปปมตตะ สติมนโต      สุธีลา โทธ ภิกขโว  
สุสมาหิตสงกปปา      สจิตตมนุรุท.  
ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีศีลดีงาม  
ตั้งความดำริไว้ให้ดี คอยรักษาจิตของตน ๐๑๐  
อุฏฐาตา กมมธเยเยสุ      อปปมตโต วิจกขโณ  
สุสวहितกมมนโต      ส ราชวสตี วเส.  
ผู้หมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท เป็นผู้รอบคอบ จัดการงานเรียบร้อย  
จึงควรอยู่ในราชอาณาจักร ๐๑๑

ปาปญเจ ปุริโส กยิรา      น น กยิรา ปุนปปุน  
น ตมहि ฉนท กยิราธ      ทุกโข ปาปสส อจฺจโย.  
ถ้าคนพึงทำบาป ก็ไม่ควรทำบาปนั้นบ่อย ๆ ไม่ควรทำความพอ  
ใจในบาปนั้น เพราะการสั่งสมบาป นำทุกข์มาให้ ๐๑๒  
อนิจฺจา อทฺธฺวา กามา พหุทฺทฺชา มหาวิสา  
อโยคุโฬว สนตตโต      อมฺมฺลา ทฺกฺขปผลา.  
กามทั้งหลาย ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มีทุกข์มาก มีพิษมาก  
ดังก้อนเหล็กที่ร้อนจัด เป็นต้นเค้าแห่งความคับแค้น มีทุกข์เป็นผล ๐๑๓  
อวิชฺชา นิวุโต โลโก      เววิจฺฉา ( ปมาทา ) นปฺปกาสติ  
ขปฺปาภิเลปนํ พฺรุมิ      ทฺกฺขมสฺส มหพฺภยํ.  
โลกถูกอวิชชาปิดบังแล้ว ไม่ปรากฏ เพราะความตระหนี่ (และความประมาท)  
เรากล่าวความอยากว่า เป็นเครื่องฉาบทาโลก ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น ๐๑๔  
ชนฺติ อธิสฺส ลกฺกาโร ชนฺติ ตโป ตปสฺสีโน

□□ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๖.

□□ ทิ.มหา (ไทย) ๑๐/๑๔๒.

□□ ขุ.ชา.มหา. (ไทย) ๒๘/๓๓๙.

□□ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐.

□□ ขุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๕๐๓.

□□ ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๕๓๐.; ขุ.จู.๓๐/๙.

ขนติ พลั ว ยตีนั ขนติ หิตสุขาวหา.  
 ขนติเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์ ขนติเป็นตบะของผู้  
 พากเพียร ขนติเป็นกำลังของนักพรต ขนตินำประโยชน์สุขมาให้<sup>๐๐</sup>  
 น สุทธิ เสงเณน อตถิ นปิ เกวลี พราหมโณ  
 น เจว ขนติ โสรจจัน นปิ โส ปรินิพพุโต.  
 ความบริสุทธิ์ก็ดี ผู้ที่จะประเสริฐล้วนก็ดี ขนติและโสรัจจะก็ดี  
 จะเป็นผู้เย็นสนิทก็ดี ย่อมไม่มี เพราะการชำระล้าง (ด้วยน้ำ)<sup>๐๐</sup>

นเหตมตถั มหตีปี เสนา สราชิกา ยุชฌมานา ลเภถ  
 ยั ขนติมา สปปุริโส ลเภถ ขนติพลสสุปสมตติ เวรา  
 เสนาแม่หมูใหญ่ พร้อมด้วยพระราชา ครอบงำ ไม่พึงได้  
 ประโยชน์ที่สัตบุรุษผู้มีขนติพึงได้ (เพราะว่า) เวรทั้งหลายของผู้มี  
 ขนติเป็นกำลัง ย่อมสงบระงับ<sup>๐๐</sup>

อนวสสุตจิตตสส อนนวาหตเจตโส  
 ปุณญปาปพีนสส นตถิ ชาครโต ภย.  
 ผู้มีจิตอันไม่ชุ่มด้วยราคะ มีใจอันโทสะไม่กระทบแล้ว  
 มีบุญ และบาปอันละได้แล้ว ตื่นอยู่ ย่อมไม่มีภัย<sup>๐๐</sup>

กุมภูปมํ กายมิมิ วิทิตวา นครูปมํ จิตตมิตํ ถเกตวา  
 โยธเถ มารํ ปญญาเวเรน ชิตถจ รุกเข อนิเวสนโน สียา  
 บุคคลรู้กายนี้ที่เปรียบด้วยหม้อ ก็นิจิตที่เปรียบด้วยเมืองนี้แล้ว  
 พึงรบมารด้วยอาวุธคือปัญญา และพึงรักษาแนวที่ชนะไว้ ไม่พึง  
 ยับยั้งอยู่<sup>๐๕</sup>

จิตเตน นียติ โลโก จิตเตน ปริกสสติ  
 จิตตสส เอกธมมสส สพเพว วสมนวคฺ.  
 โลกถูกจิตนำไป ถูกจิตชักไป สัตว์ทั้งปวงไปสู่อำนาจแห่งจิตอย่างเดียว<sup>๐๐</sup>

□□ ส.ม. (ไทย) ๒๔/๒๒๒.

□□ ขุ.ชา. (ไทย) ปกิณณก. ๒๗/๓๗๖.

□□ ขุ.ชา.จตุตทาฬีส. (ไทย) ๒๗/๕๓๘.

□□ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐.

□□ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐.

หลักพุทธศาสนสุภาษิตเหล่านี้ สามเณรท่องจำเพื่อใช้ประกอบการสอบนักธรรมชั้นสูง หรือนักธรรมชั้นเอก อันเป็นการศึกษาระดับพื้นฐานทางคณะสงฆ์ เมื่อสอบแล้วสามารถสอบผ่านได้ก็นำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน และการทำงานด้านการเผยแผ่ สามเณรหลายรูปเมื่อบวชนาได้ระยะหนึ่ง สามารถเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาได้ และมีโอกาสทำหน้าที่พระธรรมวิทยากร สอนวิชาธรรมในสถานศึกษา การใช้หลักพุทธศาสนสุภาษิตเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่ง”<sup>๐๖</sup>

๕. สามเณรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกในแต่ละโรงเรียนในจังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๕ แห่งนั้นเป็นสามเณรที่มีพฤติกรรมเป็นแบบอย่างที่ดีในการนำหลักพุทธศาสนสุภาษิตมาประยุกต์ใช้ในการดำรงสมณเพศหรือในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น หลักพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “อตฺตา หิ อตฺตะโน นาโถ” “ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน” สามเณรส่วนใหญ่จะตอบเหมือนกันคือหลักธรรมนี้ชี้ให้เห็นว่าพระพุทธองค์ประสงค์จะให้สัตบุรุษ โดยเฉพาะมนุษย์นั้นเป็นสัตว์ประเสริฐสามารถพัฒนาตนเองให้สูงยิ่งกว่าสัตว์ทุกประเภทในโลก และสามารถพัฒนาศีล สมาธิและปัญญา ก้าวผ่านสังสารวัฏไปได้โดยมีพระองค์และพระสาวกเป็นบุคคลาธิษฐานได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นหลักพุทธศาสนสุภาษิตนี้เป็นสิ่งยืนยันว่าตนนั้นเองเป็นที่พึ่งแห่งตนดีที่สุดไม่มีใครจะสามารถทำแทนหรือทำให้ตนสำเร็จจอร์หันต์ได้ หากจะนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาเล่าเรียน สามเณรส่วนใหญ่บอกว่าเวลาทำข้อสอบก็ตั้งใจทำโดยไม่คิดจะไปลอกใครหรือทำทุจริตอย่างเด็ดขาด เมื่อผลสอบออกมาหากสอบได้ จะสร้างความภาคภูมิใจเป็นอย่างสูง แต่หากสอบไม่ผ่าน อย่างน้อยก็ได้ขึ้นชื่อว่าทำดีที่สุดแล้วจะไม่เสียใจมาก และอีกตัวอย่างหนึ่งของพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า วิริเยนะ ทุกขะมัจเจติ คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร “สามเณรทุกรูปที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจะให้ข้อมูลตรงกันว่าหลักธรรมนี้ถือเป็นหัวใจของการศึกษา หากสามเณรไม่มีความเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียนก็ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะมาบรรพชาเป็นสามเณร เพราะการดำเนินชีวิตหรือดำรงสมณเพศของสามเณรนั้นเกี่ยวข้องกับความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียนและการปฏิบัติวัตรต่างๆ อยู่เสมอ

## ๔.๒ หลักจริยธรรมสำหรับการประยุกต์ใช้

หลักจริยธรรม ที่นำมาประยุกต์ใช้ คือหลักจริยธรรมที่อยู่ในมงคลสูตร เกี่ยวข้องกับการ

<sup>๐๖</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๔.

<sup>๐๗</sup> : สัมภาษณ์. สามเณรมาวิน ขำวงศ์, นักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดโพธิ์ศรี วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

ดำเนินชีวิตและประพฤติปฏิบัติ ของผู้คนในสังคม ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิต  
ประกอบด้วยมงคล ๔ ประการ ได้แก่

- ๑ ) การไม่คบคนพาล
- ๒ ) การคบบัณฑิต
- ๓ ) การบูชาบุคคลที่ควรบูชา
- ๔ ) อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม

หลักธรรมเหล่านี้ เป็นหลักสูตรการศึกษาบาลีเปรียญธรรม ๔ ประโยค และ ๕ ประโยค  
“การบวชเณรแม้ไม่มีโอกาสเป็นสามเณรเปรียญ ก็สามารถศึกษาในรายละเอียดได้ เพื่อใช้เป็นองค์  
ความรู้ให้กับตัวเอง และเพื่อใช้เป็นฐานการดำเนินตนในสังคมและประยุกต์กับชีวิตในทุกสถานภาพได้  
อย่างดี”<sup>๐๐</sup>

หลักศีล แปลว่า ปกติ เป็นวินัยทางธรรมเบื้องต้นของคน เป็นเครื่องจำแนกออกจากสัตว์  
ความสำรวมกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย ชื่อว่า ศีล ระดับต้นหรือระดับพื้นฐาน มี ๕ ข้อ คือ

- ๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์
- ๒ ) เว้นจากการลักขโมย
- ๓ ) เว้นจากการประพฤตินิดในกาม
- ๔) เว้นจากการพูดปด
- ๕) เว้นจากการดื่มของมึนเมา

ศีล ตามศัพท์แปลว่า ปกติ ความประพฤติดีทางกายและวาจา การรักษากายและวาจา  
ให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม หมายความว่า “คนที่มีจิต  
เป็นปกติ ไม่ถูก โลภะ โทสะ โมหะ ครอบงำ และชักไปทำชั่วทำผิด จิตเป็นปกติ เมื่อจะทำอะไร  
ทางกายด้วยจิตที่เป็นปกติ ก็ไม่ทำกายทุจริต เมื่อจะพูดอะไรทางวาจา ก็ไม่พูดวจีทุจริตเมื่อคิดเรื่องราว  
อะไรทางใจ หรือทางมนะ ก็ไม่คิดเป็นมโนทุจริต เพราะฉะนั้น จิตจึงเป็นศีล ทำทางกาย กายก็เป็นศีล  
ทำทางวาจา วาจาก็เป็นศีล คิดทางมนะ มนาก็เป็นศีล”<sup>๐๐</sup>

ศีลเป็นพื้นฐานของสมาธิ สมาธิเป็นพื้นฐานของปัญญา ปัญญาเป็นพื้นฐานความรู้ที่สามารถ  
พาให้บรรลุพระนิพพานได้ เหตุผล คือ พระวินัยหรือศีล คือ แกนหลักของความบริสุทธิ์ ศีลเป็น

□□

: สัมภาษณ์. สามเณรราชัย แสงดี, นักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดโบสถ์อินทร์

บุรี, วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๕

□□

พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐  
(กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๕.

หลักธรรมสำคัญและจำเป็นที่มนุษย์เราทุกคนต้องปฏิบัติ ดังนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าจะตรัสย่อหลักธรรม เพื่อเป็นแนวปฏิบัติและเพื่อจำง่าย พระองค์จะแบ่งศีลไว้ด้วยทุกแห่ง เช่น

๑) บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ “ทาน ศีล ภาวนา”

๒) ไตรสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

๓) หลักคำสอนย่อในโอวาทปาฏิโมกข์ ได้แก่

(๑) การไม่ทำบาปทั้งปวง คือ มีศีล

(๒) การทำกุศลให้ถึงพร้อม คือ มีสมาธิ

(๓) การทำใจของตนให้สะอาด คือ มีปัญญา

๔) ธรรมวินัย : พระธรรมได้แก่พระสูตรและพระอภิธรรม ส่วนพระวินัยคือศีล □□

อานิสงส์ของศีล

๑ ) ทำให้เป็นที่มาแห่งโภคทรัพย์สมบัติ และสามารถใช้จ่ายทรัพย์ได้เต็มอิม

๒ ) ทำให้มีชีวิตอยู่ด้วยความเป็นสุข

๓ ) ทำให้เกียรติคุณพุ่งขจรไปว่าเป็นคนเชื่อถือได้

๔ ) ทำให้แก้แค้นล้างอาชญาในท่ามกลางประชุมชน

๕ ) ทำให้เป็นคนไม่หลงลืมสติ มีความจำดี

๖ ) ตายแล้วก็ไปเกิดในสวรรค์ มีสุคติเป็นที่ไปและย่อมบรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุด

□□

ในปฐมปณาสก ทศกนิบาต อังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าตรัสอานิสงส์ของศีลที่เป็นกุศล แก่พระอานนท์ไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑. ความไม่เดือดร้อน

๒. ความบันเทิงใจ

๓. ความปลื้มใจ

๔. ความระงับ

๕. ความสุข

๖. สมาธิ

๗. ความเห็นด้วยญาณตามเป็นจริง

---

□□ พระธรรมวิสุทธิกวี, (พิจิตร จูตยาธนาณ), อนุப்புจฉาที่ปนี ภาค ๒ การพรรณนาศีล, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเซเว่น พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

□□ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

๘. ความเปื้อน่าย

๙. ความคลายกำหนด

๑๐. ความเห็นด้วยญาณถึงความหลุดพ้น <sup>□□</sup>

การให้ความสำคัญกับศีลนี้ “สามเณรมองว่า ศีลเป็นกฎีกาและเป็นวินัย สามเณรต้องรักษาศีล ๑๐ ข้อ ซึ่งเป็นศีลของนักบวชที่ไม่ครองเรือน และรักษาสามเณรสิกขาอย่างเคร่งครัด การบวชเณรเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้พุทธศาสนามีศาสนทายาทสืบทอดอย่างต่อเนื่อง การเตรียมความพร้อมที่จะเป็นศาสนทายาทที่ดี คือ การรักษาพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดและสมบูรณ์ ”<sup>๐๐</sup> ทุกๆ ๗ วันสามเณรจะต้องรับศีลกับพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาส ตลอดถึงการรับการอบรมเกี่ยวกับจริยวัตรและแนวปฏิบัติ “การมีศีลที่บริสุทธิ์ไม่ต่างพร้อยจะเป็นปัจจัยเบื้องต้นในการปฏิบัติขั้นสมาธิ เพราะศีลบริสุทธิ์ จะเกิดกำลังใจไม่หวนไหวได้ ในเรื่องอื่นๆ”<sup>๐๐</sup>

#### ๔.๓ หลักพุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวกับศีล

หลักพุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวกับศีล หมวดศีลโดยตรง ทั้งระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง เช่น “สีล ยาว ขรา สารุ ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าขรา”<sup>๐x</sup> “สุขิ ยาว ขรา สีล ศีลนำสุขมาให้ตราบเท่าขรา”<sup>๐๑</sup> “สีล กิเรว กลยาณิ ทานว่าศีลนั้นเทียว เป็นความดี”<sup>๐u</sup> “สติ โลกสมิ ชาคโร สติเป็นธรรมเครื่องตื่นอยู่ในโลก ”<sup>๐u</sup> “สติมโต สทา ภทฺทิ คนผู้มีสติ มีความเจริญทุกเมื่อ ”<sup>๐n</sup> “สติมา สุขเมตติ คนมีสติ ย่อมได้รับความสุข ”<sup>๐๐</sup> “สติมโต สุเว เสโยคนมีสติ เป็นผู้ประเสริฐทุกวัน ”<sup>๐๐</sup> “กา

<sup>□□</sup> ๐. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๑-๓.

<sup>□□</sup> สัมภาษณ์. สามเณรมานะ แซ่เฮ้อ, นักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดโบสถ์อินทร์บุรี, วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕.

<sup>□□</sup> สัมภาษณ์. สามเณรอภิชาติ เฟื่องสอน, นักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดโบสถ์อินทร์บุรี, วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๖.

<sup>□□</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๐.

<sup>□□</sup> พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๕๙.

<sup>□□</sup> พ.ช. (ไทย) เอก. ๒๗/๒๘.

<sup>□□</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๕/๖๑.

<sup>□□</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๐๖.

<sup>□□</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๐๖.

<sup>□□</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๐๖.

ลาคตณฺจ น หาเปติ อตถิ คนฺขยัณฺ ย่อมไม่พราปรโยชนฺซึ่งถึงตามกาล ”<sup>๐๐</sup> “วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ คนฺ ล่วงทุกฺข์ได้เพราะความเพียร ”<sup>๐๐</sup> “ปฏฺฐิการิ ธฺรฺวา อญฺฐาตา วินฺทเต ธฺนํ คนฺมีธฺรฺหมันํทำการงานให้ เหมาะเจาะ ย่อมหาทรัพย์ได้”<sup>๐๐</sup> ทั้งหมดอยู่ในหมวดศีลโดยตรง หมวดสัณฺนํ คือ หมวดความเพียร และหมวดสติ เพราะเป็นหมวดธรรมที่สอดคล้องสัณฺนํกัน

สามเณรได้รับการอบรมเรื่องสมาธิจากพระอาจารย์พี่เลี้ยง เมื่อตัดสินใจบวชต่อก็ได้รับการ อบรมจากพระอาจารย์เจ้าอาวาสเรื่องสมาธิ ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่ กำหนด คำจำกัดความของสมาธิ คือ จิตตฺสเสกฺกคฺคตา หรือเรียกสั้นๆ ว่า เอกคฺคตา ซึ่งแปลว่า ภาวะที่ จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง คือการที่จิตกำหนดแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านหรือส่ายไปส่ายมา”<sup>๐x</sup>

#### ๔.๔ การประยุกต์ใช้หลักจริยธรรม

หลักจริยธรรมในมงคลสูตรบางส่วน ซึ่ง สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับชีวิตและ สังคมได้ โดยแบ่งเป็น

๑. หลักจริยธรรมด้านการพัฒนาตนเอง จริยธรรมด้านการพัฒนาตนเอง จัดเป็น หลักจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญในการพัฒนาตนเองให้สูงขึ้นต่อไป จริยธรรมด้านการพัฒนา ตนเองนี้ ประกอบด้วยมงคล ๖ ประการ คือ

- ๑) การสร้างสมความดีไว้ก่อน
- ๒) การตั้งตนไว้ชอบหรือดำรงตนถูกต้อง
- ๓) การรอบรู้วิทยาการ ใฝ่ศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ
- ๔) ความชำนาญในศิลปะ
- ๕) การมีระเบียบวินัย
- ๖) การพูดจาดีเป็นวาจาสุภาพ

---

☐ ชุ.ชา. (ไทย) ฉก.ก. ๒๗/๑๙๕.

☐ ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๖

☐ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๑๖.; ชุ. สุ. ๒๕/๓๖๑.

☐ สัมภาษณ์. สามเณรเลิศชาย ไกรสร, : นักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดโบสถ์

อินทร์บุรี, วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕.

๒. หลักจริยธรรมด้านการทำหน้าที่ทางครอบครัว จัดเป็นหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐานซึ่งประกอบด้วยมงคล ๔ ประการ คือ

- ๑) การเลี้ยงดูบิดามารดา
- ๒) การเลี้ยงดูบุตรธิดา
- ๓) การเลี้ยงดูภรรยา
- ๔) การทำงานไม่ให้คั่งค้าง

๓. หลักจริยธรรมด้านการทำหน้าที่ทางสังคม เป็นจริยธรรมระดับพื้นฐาน ที่ประกอบด้วยมงคล ๔ ประการ ได้แก่

- ๑) การบำเพ็ญทาน
- ๒) การประพฤติเป็นธรรม
- ๓) การสงเคราะห์ญาติ
- ๔) การกระทำที่ไม่มีโทษ

□i

แนวคิดในการนำหลักโอวาทปาฏิโมกข์ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตของสามเณร ตามพระพุทธโอวาทในโอวาทปาฏิโมกข์ ๓ ข้อ คือ

๑. การไม่ทำชั่วทั้งปวง ความชั่วมีหลายอย่าง แต่ที่เป็นมูลรากเรียกอกุศลมูล พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ๓ อย่าง คือ โสภ โภรธ หลง เมื่อ ๓ อย่างนี้ แม้อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว ย่อมทำให้ความชั่วอื่นๆ ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดมีอยู่แล้วเจริญยิ่งขึ้นไป เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้ ละเสีย

๒. การละความโลภมี ๓ ระดับ คือ ระดับต้น คือ อย่างหยาบ ระดับกลาง อย่างละเอียด และระดับสูง อย่างละเอียดมากๆ การใช้หลักธรรมในการกำจัดสิ่งเหล่านี้ ต้องใช้ทักษะและความพิถีพิถันอย่างยิ่ง เช่น

๑) ความโลภอย่างหยาบ เช่น โลภอยากได้ของผู้อื่นโดยไม่ชอบธรรมต้องโกง หรือแย่งชิงเขา เป็นต้น ใช้หลักจริยธรรมพื้น เช่น หลักศีล ๕ กฏีกาสังคม กฎหมายบ้านเมือง อย่างเคร่งครัดก็ สามารถลดบรรเทาปัญหาได้

๒) ความโลภอย่างกลาง คือ ความไม่รู้จักพอ ความไม่รู้จักประมาณในการแสวงหาในการได้ แสวงหาและอยากได้เกินความจำเป็น ต้องให้หลักธรรมขั้นสูงขึ้นมาหน่อย เป็นต้นว่า หลักมัตตัญญูตา

□i วคิน อินทสระ, สารสำคัญแห่งมงคล ๓๘ เล่ม ๑ , (กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ , ๒๕๑๘),

๓) ความโลภอย่างละเอียด หมายถึง ความติดใจหมกมุ่นพัวพันในทรัพย์ของตน หวงแหน เฝ้าพิทักษ์รักษาเอาใจจดจ่อ จนไม่เป็นอันหลับอันนอนหรือไปไหนไม่ได้ มีความตระหนี่เหนียวแน่นอย่างยิ่ง ความโลภอย่างละเอียดนี้ ก็ได้ด้วยการพิจารณาเนืองๆ ถึงโทษของความหวงแหนติดพันว่าเป็นสนิมของใจ ทำตนให้ตกเป็นทาสของสิ่งที่มีก็จะลดความโลภชนิดนี้ลงได้บ้าง ต้องใช้หลักธรรมขั้นสูง □<sup>1</sup>

แนวคิดการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาด้วยการละความโกรธ เป็นแนวการปฏิบัติที่ให้คุณค่าแก่ชีวิต และการยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองได้อย่างดีเยี่ยม เพราะสภาพปัญหาสังคมปัจจุบันเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ลดละทวิฏฐิมานะในตัวเองไม่เป็น ยอมไม่เป็นเย็นไม่ได้ ขาดความยั้งคิด แนวคิดนี้ มีแนวปฏิบัติ ดังนี้

๑) ให้พิจารณาถึงโทษของความโกรธ เช่น ความโกรธทำให้ร่างกายผิดปกติ การไหลเวียนของโลหิตไม่สม่ำเสมอ ทำให้หัวใจเต้นแรง ไม่หิวอาหารและทำให้อาหารไม่ย่อย เป็นเหตุให้ท้องขึ้นท้องเฟ้อ เป็นต้น นอกจากนี้ความโกรธยังทำให้แสดงอาการหยาบคายกระด้างไม่สุภาพอย่างที่เคยเป็นในเวลาปกติ ทำให้เสียบุคลิก ลดเสน่ห์ในตัวเอง เพราะความโกรธอาจทำให้ฆ่าคนได้ อันเป็นโทษทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๒) ให้เห็นอกเห็นใจและให้อภัย พิจารณาเนืองๆ ว่าคนเราเกิดมาไม่เหมือนกัน มีวาสนาบารมีมาต่างกัน สิ่งแวดล้อมไม่เหมือนกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมเป็นการยากที่จะเป็นไปอย่างใจเรา บางทีเราอยากมากเกิดไปหรือเปล่า คือ อยากให้เขาเป็นอย่างที่เราต้องการจะให้ เป็น แต่เขาเป็นไปไม่ได้เพราะไม่ใช่เรา แม้ตัวเราเองก็ยังไม่สามารถทำอะไรได้อย่างที่ต้องการทุกครั้งไป

๓) แผ่เมตตา ข้อนั้นหมายความว่า หัดแผ่เมตตาบ่อยๆ การแผ่เมตตาคือการสำรวมใจให้สงบแล้วบริกรรม คือนึกในใจว่าให้สัตว์ทั้งหลาย บุคคลทั้งหลายจงมีความสุข ปราศจากทุกข์ อย่าได้เบียดเบียนกัน ขอให้มีความโปร่งใจ อย่าได้คับแค้นใจ อย่าว่าแต่เพียงปาก ขอให้จิตของเราอ่อนโยน ปราศจากความทุกข์แก่เขาจริงๆ □□

แนวคิดการประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนสุภาษิตเกี่ยวกับหมวดที่สอดคล้องกับ การละความหลง ซึ่งมีอยู่แทบทุกหมวด แต่ที่เด่นชัด คือ พุทธศาสนสุภาษิตหมวดกรรมหรือ กรรมวรรค และหมวดจิต หรือ จิตวรรค เพราะความหลง คือ ความไม่รู้ตามเป็นจริง ความเขลา ความมืดของดวงจิต

□<sup>1</sup> สุชีพ ปุญญานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : เพ็ญอักษร, ๒๕๒๘), หน้า ๑๕๗.

□□ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), **มงคลยодชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๘๗.

ที่ว่าไม่รู้ตามเป็นจริงนั้น คือ รู้ไปเสียอีกอย่างหนึ่งจากความเป็นจริง เมื่อเป็นดังนี้ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนขึ้น คือทำให้เห็นผิด เข้าใจผิด สำคัญมั่นหมายผิด เห็นดีเป็นชั่ว เห็นชั่วเป็นดี เห็นสิ่งที่เป็นสาระไม่เป็นสาระ ส่วนสิ่งที่ไม่เป็นสาระกลับเห็นว่าเป็นสาระ เรียกว่า ความหลง หลงเพราะขาดปัญญา ขาดโยนิโสมนสิการ คือ ความรอบรู้และความรอบครอบ เมื่อขาดแสงสว่างคือปัญญาเข้าไป ความมืดก็หายไป ความหลงผิดก็ย่อมหายไปด้วย โลก โกรธ หลง ทั้ง ๓ ประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในฐานเป็นอกุศลมูล คือรากเหง้าของอกุศล ต้นเค้าของความชั่ว เมื่อ โลก โกรธ หลง เกิดขึ้น อกุศลอื่นที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้น

จากการศึกษา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน คือ การทำความดีให้พร้อมจากการที่ละความชั่วได้แล้ว ถ้ายังไม่ทำความดี ชีวิตก็ยังพร่องอยู่ยังมิได้ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ซึ่งเขาเหล่านั้นได้ทำประโยชน์ให้แก่เรา โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง คนเราทุกคนเกิดมาพร้อมด้วยหนี้บุญคุณของผู้อื่นมีมารดาบิดา เป็นต้น จึงต้องทำความดีเพื่อใช้หนี้ในสังคม จริงอยู่การละความชั่วได้นั้นเป็นความดีอย่างหนึ่ง แต่ชีวิตจะไม่สมบูรณ์ ถ้าไม่ทำความดีด้วย ดังกล่าวแล้ว รูปแบบวิธีการสร้างความดีหรือการทำความดีนั้น ต้องพยายามให้กุศลจิตเกิดขึ้นบ่อยๆ ด้วยมนสิการถึงคุณความดีหรือพิจารณาถึงคุณค่าของความดี เมื่อกุศลจิตคือความคิดที่จะทำความดีในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเกิดขึ้นแล้วให้รีบทำทันที เพราะถ้ายังลังเลรีรออยู่ จิตใจจะโน้มไปในบาปหรือในความชั่ว กล่าวคืออาจกลับใจไม่ทำเสีย และวิธีรักษาคุณความดี คือ การรักษาคุณความดีเป็นภาระอันยิ่งใหญ่อย่างหนึ่งของมนุษย์ การกระทำสิ่งใดก็ตาม ถ้าเป็นการกระทำเพื่อรักษาความดีก็รู้สึกว่าเป็นการกระทำที่มีเกียรติ แม้จะทุกข์ยากลำบากและขมขื่นบ้างก็มีความชื่นใจแอบแฝงซ่อนเร้นอยู่ด้วย โดยการทำจิตให้ผ่องแผ้ว ก็เลสจะเป็นสิ่งเศร้าหมองของจิตใจจิตผ่องใสอยู่ตามธรรมชาติ ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย จิตนั้นผ่องใส แต่เศร้าหมองไปเพราะกิเลสที่จรมา เปรียบเหมือนน้ำสะอาด แต่เศร้าหมองเพราะสิ่งปนเปื้อน เมื่อนำสิ่งปนเปื้อนออกแล้วน้ำก็กลับใสสะอาดดังเดิม การทำจิตให้บริสุทธิ์แท้จริงจึงต้องมุ่งไปที่การกำจัดกิเลส” □□

หลักพุทธศาสนสุภาษิตและหลักพุทธธรรมพุทธจริยธรรม เป็นหลักการขั้นพื้นฐานที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้และสื่อให้สังคมได้รับรู้และเข้าใจ เป็นการพัฒนาสังคมในระดับคุณธรรม จริยธรรม และการเผยแผ่ธรรมให้กระจายสู่สังคมอย่างดี เป็นการช่วยลดกระแสความรุนแรงในสังคมด้านต่างๆ ได้ในระดับหนึ่ง สามเณรในจังหวัดสิงห์บุรี เป็นสามเณรที่มาจากหลากหลายครอบครัวและหลายพื้นที่ทุกภูมิภาคของประเทศ และหลายชาติพันธุ์ เมื่อมาอยู่ร่วมกันต้องปรับตัวและปรับสภาพ

□□ วศิน อินทสระ, หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๓-๑๑๓.

การเป็นอยู่อย่างมาก การใช้หลักพุทธธรรมและหลักพุทธศาสนสุภาษิตเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตจึงเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่ สมดังพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ในขุททกนิกาย อิติวุตตะว่า

สุขา สงฆสส สมมคฺคิ สมคฺคานญฺจนคฺคโ

สมคฺครโต ฌมฺมญฺโฐ โยคกฺเขมา น ธฺสติ.

ความพร้อมเพรียงของหมู่เป็นสุข และการสนับสนุนคนผู้พร้อม  
เพรียงกันก็เป็นสุข ผู้ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน ตั้งอยู่ในธรรม  
ย่อมไม่คลาดจากธรรมอันเกษมจากโยคะ<sup>๐๐</sup>

#### ๔.๕ วิเคราะห์ปัญหาการลดจำนวนของสามเณรในสังคมไทย

ปัญหาการลดจำนวนลงของสามเณรไทยในปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอย่างมาก วัดทั่วไปโดยเฉพาะในเขตชนบทเริ่มขาดแคลนสามเณรที่บวชเรียนเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้พระภิกษุที่มีความรู้ขาดโอกาสถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ศิษยานุศิษย์ที่บวชเรียนในระยะยาวอย่างเช่นในอดีต ส่วนผู้ที่บวชเป็นภิกษุก็มักจะบวชในระยะเวลานั้น ๆ เท่านั้น ซึ่งไม่เอื้อประโยชน์สำหรับการศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อสืบต่อพระศาสนาเท่าที่ควร ในที่สุดวัดส่วนใหญ่จึงเริ่มเสื่อมโทรมลงโดยลำดับ ในบางวัดไม่มีการเรียนการสอนพระธรรมวินัยติดต่อกันมานานหลายปีแล้ว เพราะขาดแคลนสามเณรซึ่งอยู่ในวัยที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาเล่าเรียน ทำให้คาดการณ์ว่า ปัญหาดังกล่าวนี้อาจทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นจนถึงขั้นวิกฤต หากคณะสงฆ์ไทยไม่ได้ส่งเสริมการบวชเรียนเป็นสามเณรของเยาวชนอย่างจริงจัง “เนื่องจากสามเณรในสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของชาวพุทธในเขตชนบท ดังนั้น การศึกษาเรื่องสาเหตุของปัญหาการลดจำนวนลงของสามเณรไทย จึงมุ่งประเด็นไปที่การมีส่วนเกี่ยวข้องกับการบวชเรียน และกลุ่มชาวพุทธในเขตชนบทซึ่งเป็นผู้ปกครองของเยาวชนเพศชาย ในฐานะเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณร ในเบื้องต้น ผู้วิจัยได้สันนิษฐานว่า ทศนคติของสามเณรที่บวชเรียนอยู่และทศนคติของชาวพุทธในเขตชนบทที่มีต่อการบวชเรียนเป็นสามเณร น่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับปัญหาการลดจำนวนลงของสามเณรในปัจจุบัน ดังนั้น จึงได้การศึกษาข้อมูลจากกลุ่มสามเณรซึ่งกำลังบวชเรียนอยู่ในสำนักศาสนศึกษาและจากกลุ่มชาวพุทธในเขตชนบท โดยเห็นว่า ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้นั้น จะมีความน่าเชื่อถือได้ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้เพราะว่า ภาวการณ์ลดจำนวนลงของสามเณรไทย ยังคงเกิดขึ้นอย่าง

ต่อเนื่องในระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน”<sup>๐๐</sup>

จากการศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์สามเณรในพื้นที่วิจัย สรุปปัญหาได้ ดังนี้

๑) สามเณรส่วนใหญ่ มีทัศนคติในเชิงลบต่อการบวชเรียน เนื่องจากเห็นว่า “สามเณรที่บวชเรียนอยู่ เป็นกลุ่มบุคคลที่จะบอกได้อย่างชัดเจนว่า การบวชเรียนเป็นสามเณร มีคุณค่ามากน้อยแค่ไหนเพียงใด นอกจากนี้เมื่อสามเณร ได้ลาสิกขากลับเข้าไปสู่ สังคมชุมชน เดิม กลายเป็นกระบอกเสียงสำคัญในการประกาศเกียรติคุณของผู้ที่เคยผ่านการบวชเรียนเป็นสามเณร และเป็นกลุ่มบุคคลที่จะส่งเสริมหรือชักจูงเยาวชนในชุมชนรวมไปถึงญาติมิตรให้บวชเรียนเป็นสามเณรเช่นเดียวกับตน”<sup>๐๐</sup>

๒) เกี่ยวกับภาวการณ์ ลดจำนวนลงของสามเณรไทยอย่างต่อเนื่องในช่วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน สรุปได้ว่า “มีสาเหตุจากการที่ส่วนใหญ่ของผู้ที่ผ่านการบวชเรียนเป็นสามเณร และสามเณรที่กำลังบวชเรียนอยู่มีทัศนคติในเชิงลบต่อการบวชเรียน นั้นกลับไม่เป็นจริงเนื่องจากว่า สามเณรส่วนใหญ่ เคยมีประสบการณ์ชักชวนเยาวชนให้บวชเรียนเป็นสามเณรเช่นกับตน และมีความคาดหวังว่าจะแนะนำบุตรหลานของตนบวชเรียนเป็นสามเณรในอนาคต นอกจากนี้ยังพบอีกว่า สามเณรส่วนใหญ่ มีความภาคภูมิใจและพึงพอใจในสถานภาพของตนในระดับที่ค่อนข้างดี”<sup>๐๐</sup>

๓) ปัญหาว่า ชาวพุทธส่วนใหญ่ มีทัศนคติในเชิงลบต่อสามเณรที่บวชเรียน เนื่องจากเห็นว่า “หากชาวพุทธในเขตชนบทมีทัศนคติว่า การบวชเรียนเป็นเรื่องของเด็กในครอบครัวที่มีฐานะยากจนเท่านั้น และการทำบุญกับพระภิกษุได้ผลบุญมากกว่าการทำบุญกับสามเณร ซึ่งแสดงว่า สถานภาพของสามเณรด้อยกว่าพระภิกษุอย่างมาก ก็จะส่งผลให้ชาวพุทธส่วนใหญ่ไม่นิยมส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณร เพราะเกรงจะไร้เกียรติและศักดิ์ศรี ประเด็นนี้สามเณรเองให้แนวคิดจากประสบการณ์ตรงว่า สามเณรที่บวชเรียนส่วนใหญ่ไม่ใช่เยาวชนจากครอบครัวที่มีฐานะยากจนซึ่งไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากอาศัยการบวชเรียน และเห็นว่า การทำบุญกับสามเณรและการทำบุญกับพระภิกษุ ให้ผลบุญเท่ากัน”<sup>๐๐</sup>

---

<sup>๐๐</sup>สัมภาษณ์. สามเณรภาคภูมิ เยาวะศรี, ๒๕๕๖ : นักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดโบสถ์อินทร์บุรี , วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕.

<sup>๐๐</sup>สัมภาษณ์. สามเณรมานะ แซ่เฮ้อ , ๒๕๕๖ : นักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดโบสถ์อินทร์บุรี , วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕.

<sup>๐๐</sup>สัมภาษณ์. สามเณรอภิชาติ เพ็งสอน , นักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดโบสถ์อินทร์บุรี , วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕.

<sup>๐๐</sup>สัมภาษณ์. สามเณรนนทวุฒิ บุญถาวร , ๒๕๕๖ : นักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดพระนอนพิพิธ, วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๕.

๔) ชาวพุทธส่วนใหญ่ที่ขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการบวชเรียน เนื่องจากเห็นว่า การไม่นิยมส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรอย่างเช่นในอดีตที่ผ่านมาของชาวพุทธในเขตชนบท ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการขาดความรู้และความเข้าใจที่ดีเกี่ยวกับการบวชเรียนเป็นสามเณร เช่น การไม่มีโอกาสได้รับรู้และเข้าใจว่า สามเณรหลังจากบวชเรียนแล้ว ได้ศึกษาเล่าเรียนอะไรบ้าง “การศึกษาของสามเณรที่บวชเรียน ในระดับที่น่าพอใจ โดยมีความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นอันดับ ๑ รองลงไปคือ การศึกษาฝ่ายสามัญศึกษา และการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมแผนกบาลี และการศึกษาทุกระบบและทุกระดับให้คุณค่าแก่สามเณรอย่างมาก ทั้งการอยู่ในเพศบรรพชิตและการลาสิกขากลับไปใช้ชีวิตอย่างฆราวาสทั่วไปในสังคม”<sup>๐\*</sup>

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า คุณค่าทาง พุทธศาสนสภานิสิตและ จริยธรรมในพระพุทธศาสนา วัดกันด้วยกรรม ซึ่งหมายถึงการกระทำ และการกระทำจะบังชี้ จิตนาว่า ดีหรือร้าย บริสุทธิ์หรือไม่ บริสุทธิ์ ซึ่งกรรมในพุทธศาสนาเถรวาท มีรายละเอียดที่ชัดเจน พระพุทธศาสนามองทั้งเจตนาของผู้กระทำและผลของการกระทำ สามเณรที่น้อมนำหลักคำสอนในพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นหลักพุทธศาสนสุภาษิตและหลักจริยธรรม ถ้าบุคคลจะทำอะไรก็แล้วแต่ ถ้าเขามีเจตนาที่เป็นกุศลก็ถือว่าดีในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ต้องดูผลของการกระทำด้วย นั่นคือเมื่อมีเจตนาที่เป็นกุศลแล้วกระทำ ถ้าผลออกมาเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น อีกทั้งผู้รู้ทั้งหลายสรรเสริญ นั่นถือว่าดีว่าเป็นการกระทำที่ดีงาม แต่ถ้ามีเจตนาที่ดีแล้วกระทำสามารถพัฒนาตนเองและสังคมให้เจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ทั้งเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนช่วยให้สามารถใช้หลักเหตุผลทางพระพุทธศาสนา ในการพิจารณาและวินิจฉัยความถูกต้อง มีทัศนคติที่ดี สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของ คนในสังคมไทย อย่างยั่งยืน

---

<sup>๐\*</sup>สัมภาษณ์. สามเณรศิริวิทย์ ศรีเชียงสา, ๒๕๕๖ : นักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดไผ่ดำ, วันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๕.